

УДК 332.012

Зелінська О.М., к.е.н., доцент[□]

Луцький національний технічний університет

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ДІЯЛЬНОСТІ ТНК В УКРАЇНІ

В даній статті розглянуто сутність ТНК та виділено перспективні напрямки подальшого розвитку діяльності на території України. Також проаналізовано роль держави у взаємовідносинах з ТНК, шляхом вивчення законодавчої бази їх регулювання.

Ключові слова: транснаціональна корпорація, прями іноземні інвестиції, зовнішньоекономічна діяльність, міжнародна економіка.

O.M. Zelinska

GOVERNMENT REGULATION AND PROSPECTS OF THE TNC IN UKRAINE

In this article the essence of TNCs and highlighted promising areas for further development activities in Ukraine. Also analyzed the role of the state in its relations with TNCs, by examining the legal framework for their regulation.

Key words: multinational corporation, foreign direct investment, foreign trade, international economics.

О.Н. Зелинская

ГОСУДАРСТВЕННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ТНК В УКРАИНЕ

В данной статье рассмотрены сущность ТНК и выделены перспективные направления дальнейшего развития деятельности на территории Украины. Также проанализирована роль государства во взаимоотношениях с ТНК, путем изучения законодательной базы их регулирования.

Ключевые слова: транснациональная корпорация, прямые иностранные инвестиции, внешнеэкономическая деятельность, международная экономика.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. В останні десятиріччя важливу роль в розвитку світової економіки та міжнародних економічних відносин відіграють транснаціональні

[□] *О.М.Зелінська*

корпорації (ТНК). Сьогодні немає жодного значного процесу в світовій економіці, що відбувався без їх участі. Вони виступають основною силою, яка формує сучасний і майбутній вигляд світу, беруть пряму і непряму участь у світовому політичному процесі та політичних процесах в різних країнах. Бурхливий розвиток ТНК в останні десятиліття відбиває загострення міжнародної конкуренції, поглиблення міжнародного поділу праці.

Для ефективного розвитку ТНК в Україні та для збереження національних інтересів держави необхідно проводити досить обережну політику міжнародного розширення виробництва та відкриття кордонів держави. Звідси випливає необхідність розглянути роль держави у взаємовідносинах з ТНК.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Вагомий внесок у дослідження проблем діяльності транснаціональних корпорацій, і перспектив їх розвитку зробили такі економічні вчені як Рогач О., Шниркова О. Білошапка В.А., Киреев Л.Д. Дахно І. І., Бовтрук Ю. А. Філіпенко А. С., В.Рокоча, О. Плотніков, В. Новицький Якубовський С.О., Козак Ю.Г., Савчук О.В. Нікітіна М.Г. та інші. Незважаючи на наявність значного наукового доробку з цієї проблематики, на нашу думку, необхідно детальніше дослідити необхідність державного регулювання та приділити увагу перспективам діяльності транснаціональних корпорацій в приймаючих країнах, зокрема, в Україні.

Цілі статті. Метою даного дослідження є: визначення сутності ТНК; з'ясування ролі держави в процесі регулювання діяльності ТНК; аналіз перспектив діяльності ТНК в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У другій половині ХХ ст. основною тенденцією світової економіки є прискорення темпів глобалізації, зумовленої міжнародною міграцією капіталів, використанням міжнародного поділу праці, поглибленням спеціалізації країн, поширенням їх економічних взаємовідносин та взаємозалежності. За цих умов центральним суб'єктом глобальної трансформації світового економічного зростання стали транснаціональні компанії (далі – ТНК), які поступово завойовують нові ринки, розташовуючи в різних країнах світу свої філії.

Прийнято вважати, що за належністю капіталу компаній, які здійснюють міжнародне виробництво, можна поділити на два види: транснаціональні та багатонаціональні.

Отже, транснаціональна корпорація – це підприємство, яке походить з однієї країни та вкладає ресурси у розширення своєї діяльності на міжнародному ринку шляхом заснування дочірніх компаній, відкриття філій в інших країнах з метою отримання найвигідніших умов господарської діяльності, що в свою чергу, призводить до максимізації прибутку компанії та підвищення економічного впливу компанії на національні економічні системи світу [8, с.106].

Побудова взаємовідносин приймаючої держави (що актуально і для України зокрема) з ТНК, повинна ґрунтуватися на декількох важливих моментах:

- розробляючи регулятивні документи відносно ТНК, необхідно виходити, насамперед, з національних інтересів країни і, враховуючи можливі наслідки, щодо національної безпеки країни;

- участь ТНК у розробці спільної взаємовигідної економічної політики є більш ефективним засобом налагодження відносин країни з ТНК порівняно з протекціоністською політикою;

- можливості ТНК щодо залучення іноземного капіталу дозволяють зменшити безробіття у приймаючій країні, позитивно впливати на переміщення великих виробничих ресурсів;

- необхідно виважено підходити до напрямів інвестиційної активності ТНК у приймаючій країні, заохочуючи приплив іноземних інвестицій у пріоритетні для національної економіки галузі, і обмежуючи – в стратегічно важливі для економічної безпеки країни;

- всі відносини з іноземними інвесторами ТНК повинні бути чітко визначені в міжнародних угодах та нормативно-правових актах приймаючої країни [2, с. 7]

На сучасному етапі господарювання інвестиційна діяльність в Україні регулюється Законом України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 р., який визначає загальні правові, економічні та соціальні умови інвестиційної діяльності на території України та спрямований на забезпечення рівного захисту прав, інтересів і майна суб'єктів інвестиційної діяльності незалежно від форм власності, а також на ефективне інвестування економіки України, розвитку міжнародного економічного співробітництва та інтеграції та Законом України «Про режим іноземного інвестування» від 19.03.1996 р., який визначає особливості режиму іноземного інвестування на території України.

Державне регулювання інвестиційної діяльності здійснюється з метою реалізації економічної, науково-технічної і соціальної політики, виходячи з цілей та показників економічного і соціального розвитку України, державних та регіональних програм розвитку економіки [3].

Для окремих суб'єктів підприємницької діяльності, які здійснюють інвестиційні проекти, що реалізуються відповідно до державних програм розвитку пріоритетних галузей економіки, соціальної сфери і територій, може встановлюватися пільговий режим інвестиційної та іншої господарської діяльності [4].

Законами України можуть визначатися території, на яких діяльність іноземних інвесторів та підприємств з іноземними інвестиціями обмежується або забороняється, виходячи з вимог забезпечення національної безпеки. Держава гарантує стабільність умов здійснення інвестиційної діяльності, додержання прав і законних інтересів її суб'єктів. Умови договорів, укладених між суб'єктами інвестиційної діяльності, зберігають свою чинність на весь строк дії цих договорів і у випадках, коли після їх укладення законодавством (крім податкового, митного та валютного законодавства, а також законодавства з питань ліцензування певних видів господарської діяльності) встановлено умови, що погіршують становище суб'єктів або обмежують їх права, якщо вони не дійшли згоди про зміну умов договору. У разі прийняття державними або іншими органами актів, що порушують права інвесторів і учасників інвестиційної діяльності, збитки, завдані суб'єктам інвестиційної діяльності, підлягають відшкодуванню у повному обсязі цими органами. Інвестиції не можуть бути безоплатно націоналізовані, реквізовані або до них не можуть бути застосовані заходи, тотожні за наслідками. Такі заходи можуть застосовуватися лише на основі законодавчих актів України з відшкодуванням інвестору в повному обсязі збитків, заподіяних у зв'язку з припиненням інвестиційної діяльності [3, 4].

Виділимо напрямки подальшого розвитку діяльності ТНК в Україні:

1) удосконалення законодавчої бази, що регулює інвестиційну діяльність та процес створення й функціонування нових форм спеціальних економічних зон (СЕЗ) в Україні, які б відповідали всім міжнародним вимогам СОТ та ЄС;

2) використання в Україні досвіду ТНК на основі залучення до активної інвестиційної діяльності суб'єктів різноманітних форм власності та господарювання для розширення національного товаровиробництва і ринкової інфраструктури;

3) приведення у відповідність організації обліку та звітності ТНК і українських підприємств та використання методології економічного аналізу ТНК господарськими суб'єктами України;

4) втілення в життя європейського вибору України та визначення реалій відносин з країнами СНД та участь в ЄС;

5) реалізація економічних реформ та загальне оздоровлення економічного клімату в державі;

6) заміна акцентів у пріоритетах інвестування шляхом зменшення частки галузей металургійної, важкої та військової промисловості, що у великих розмірах споживають природні ресурси, погіршують екологічну ситуацію та збільшення частки наукомістких галузей, легкої і харчової промисловості, сільського господарства, сфери послуг;

7) створення потужних національних структур, які б мали можливість конкурувати з ТНК [2, с. 3-4].

Сучасна світова економіка характеризується стрімким процесом транснаціоналізації і чіткою тенденцією до інтеграції національних економік. Головною рушійною силою в цьому процесі виступають транснаціональні корпорації.

На сучасному етапі господарювання провідні транснаціональні компанії світу визначають напрям розвитку міжнародної економіки. Лідуючі позиції розвинутих країн світу базуються насамперед на величезному впливі їх транснаціональних компаній на економіку інших країн. Виходячи з цього, зміцнення Україною своїх позицій на світовій арені не можливе без створення власних транснаціональних корпорацій, які б впливали на розвиток окремих галузей світового господарства.

Щоб будувати конкурентну економіку, потрібні потужні компанії, які будуть здатні співпрацювати з ТНК як в Україні, так і на світових ринках, необхідно створювати власні, українські транснаціональні структури, як це зробили раніше Китай, Росія, Індія, Індонезія, Мексика, Венесуела та ін. (не враховуючи промислово розвинуті країни, де існують сотні крупних ТНК). Досвід цих держав свідчить, що національний капітал здатний витримувати конкуренцію з ТНК, тільки у випадку, якщо він сам структурується у

міцні фінансово-промислові утворення, адекватні міжнародним аналогам та здатні проводити активну зовнішньоекономічну політику. Разом з тим, як виявляється, створити корпорації повного замкнутого циклу Україна здатна лише в окремих галузях. Отже, створення національних ТНК сприятиме піднесенню української економіки і зміцненню її ринкових позицій на міжнародній арені.

Нині в Україні серед основних бізнес-груп найбільшими промисловими групами є компанія Sistem Capital Management (АТ «СКМ») корпорація «Індустріальний Союз Донбасу» (ІСД), «Інтерпайп», Група «Приват», група компаній DCH, Group DF. За офіційними даними компаній, у 2011 році консолідований обсяг валового доходу в АТ «СКМ» становив – 19,542 млрд дол США, в «Інтерпайпі» – 4 млрд дол США. Сумарна вартість активів, що контролюється групою СКМ на кінець 2011 року – 28,446 млрд.дол.США, що контролюється групою «Приват» – близько 7,4 млрд дол США.

Найбільшою фінансово-промисловою групою України є СКМ (Sistem Capital Management), її діяльність сконцентрована в чотирьох сферах: металургія і видобуток вугілля, виробництво електроенергії, банківська справа і страхування, телекомунікації. Крім того, СКМ володіє й управляє активами в інших секторах бізнесу, включаючи нерухомість, медіа-бізнес, роздрібну торгівлю, машинобудування, виробництво пива, автозаправні станції, спорт. В цілому група СКМ об'єднує більше 100 компаній [2]. Крім українських активів СКМ володіє компаніями в країнах Європи (Італія, Швейцарія, Великобританія, Росія) та США. СКМ володіє контрольними пакетами акцій більше 90 підприємств, входить до числа найбільших вітчизняних інвесторів.

Корпорація «ІСД» входить до числа найбільших транснаціональних компаній, які займають ключові позиції у виробництві сталі Центрального та Східно-Європейського регіону. «ІСД» є однією з 40 найбільших металургійних компаній світу з виробничою потужністю, що досягає 10 мільйонів тонн сталі на рік. Головний офіс знаходиться у Донецьку. До Корпорації «ІСД» входять наступні металургійні активи: ПАТ «Алчевський металургійний комбінат» (м. Алчевськ, Україна); ПАТ «Алчевськкокс» (м. Алчевськ, Україна); ПАТ «Дніпровський металургійний комбінат ім. Ф.Е. Дзержинського» (м. Дніпродзержинськ, Україна); ISD–Dunaferr (м. Дунауйварош, Угорщина); ISD–Huta Czestochowa

(м. Ченстохова, Польща). Світові продажі здійснюються через найбільшого міжнародного металотрейдера «Дуферко» з розгалуженою мережею представництв у всьому світі. Стратегічне партнерство з ПрАТ «Українська гірничо-металургійна компанія» та ТОВ «Російська гірничо-металургійна компанія» дозволяє здійснювати торгівельні операції в Україні та країнах СНД [1].

Іншою великою компанією, яка має ознаки ТНК, є науково-виробнича група «Інтерпайп» (Interpipe Group), яка є однією з найбільших приватних компаній України, четвертою за рівнем потужностей трубною компанією світу, третьою в світі з виробництва і постачання залізничних коліс, найбільшим світовим постачальником силікомарганцю. Продукція «Інтерпайпу» поставляється більш ніж в 70 країн світу, частка експорту в структурі продажів складає близько 70%. Головний офіс корпорації розташований у Дніпропетровську, представництва й агентські служби – у Росії, Білорусі, Азербайджані, Казахстані, Узбекистані, Швейцарії, США та інших країнах. Так, у повній або частковій власності «Інтерпайпу» знаходяться «Нижньодніпровський трубний завод», «Новомомковський трубний завод», «Нікопольський завод безшовних труб NICO TUBE», «Нікопольський завод феросплавів», цукрові заводи, банки, телеканали ICTV, «Новий канал», газета «Факти і коментарі» [2].

Наступним претендентом на роль вітчизняних ТНК є група компаній DCH (Development Construction Holding) – одна з найбільших вітчизняних бізнес-груп, яка володіє активами різної галузевої приналежності. Промислові підприємства, що входять до DCH. Займаються виробництвом добрив, хімічної продукції, склотари, контролюючи значну частину українського ринку в різних сегментах. Активи групи зосереджені в таких сферах, як промисловість, телекомунікації, фінанси. Серед активів групи 24,5% акцій АКІБ «УкрСиббанк», ПАТ «Азот» (Черкаси), ТОВ «Мерефянська скляна компанія», «Севгок» (видобуток залізної руди), ДМК ім. Дзержинського (виробництво сталі), «Харківський тракторний завод» (найбільший виробник тракторів в Україні, один із лідерів країн СНД, «Київстар» (оператор мобільного зв'язку).

Ще однією потенційною ТНК може бути ПАТ «Укрнафта», яка є монопольною нафтовидобувною компанією України, основні види її діяльності – геологорозвідувальні роботи, експлуатаційне буріння, видобуток нафти, конденсату, супутнього на нафтового та природного газу, підготовка нафти і переробка. «Укрнафта» вивчає

можливість співробітництва з країнами СНД, Іраном, Саудівською Аравією, Польщею та іншими країнами світу. За договорами про спільну інвестиційну та виробничу діяльність «Укрнафта» працює з такими компаніями як Momentum Enterprises Inc. (Канада), «Карлтон Трейдинг Україна» та ін. Спеціалісти компанії виконують роботи з будівництва свердловин за кордоном (Російська Федерація, Ірак, Індія, Пакистан, Сирія, Алжир, Куба, В'єтнам). Цілком реальним є створення окремих підрозділів «Укрнафти» в цих країнах.

Перші кроки до транснаціоналізації зроблені холдингом Nemiroff – одним з найбільших виробників алкоголю, продукція якого постачається в понад 50 країн світу. Виробничі потужності компанії складають два лікєро-горілочних заводи в місті Немирів, розлив продукції здійснюється на потужностях Чорславського лікєро-горілочного заводу (Росія). До структури холдингу входять Керуюча компанія Nemiroff, Українська горілочна компанія Nemiroff, Дочірнє підприємство «Алко Інвест», Торгове представництво Nemiroff у Росії і Торгове представництво Nemiroff у Польщі, а також Nemiroff International зі штаб-квартирою в Будапешті [1].

Подібні процеси відбуваються і в компаніях харчової промисловості, а саме в підприємствах кондитерської галузі. Найбільшими вітчизняними компаніями на кондитерському ринку є Кондитерська Корпорація ROSHEN (до складу Корпорації входять чотири українські фабрики (Київська, дві виробничі площадки у Вінниці, Маріупольська і Кременчуцька); дві виробничі площадки Липецької кондитерської фабрики (Росія), Клайпедська кондитерська фабрика (Литва), Bonbonetti Choco Kft (Будапешт, Угорщина), а також маслomorphicний комбінат «Бершадьмолоко»), ПрАТ ВО «Конті» (до складу входять кондитерські фабрики в м. Донецьк та м. Курськ (Росія) та Курський логістичний центр), ПрАТ «АВК» (до складу «АВК» входять 4 кондитерських фабрики, які розташовані в Донецьку, Дніпропетровську, Луганську та Мукачеве), корпорація «Бісквіт-Шоколад» (об'єднує дві фабрики – ПАТ «Харківська бісквітна фабрика» та ПАТ «Кондитерська фабрика «Харків'янка»)) [5]. Лише компанії ROSHEN і «Конті» мають ознаки транснаціональних компаній, адже частка їх виробничих потужностей розташована за кордоном, а управління здійснюється з головних офісів в Україні [7].

Висновки. Таким чином, можна сказати, що перші кроки до транснаціоналізації українськими компаніями вже зроблені:

побудовані вертикально інтегровані виробничі ланцюги великими фінансово-промисловими групами, відомі випадки придбання українськими компаніями активів за кордоном, за допомогою міжурядових угод створюються перші державні ТНК. Разом з тим, процес створення українських ТНК може бути значно прискорений та розширений в галузевому спектрі у випадку залучення іноземних партнерів. Для цього компанії, що співпрацюють з іноземними фірмами на основі спеціалізації та кооперування, можуть сформувати з ними спільні структури, вступаючи в стратегічні альянси шляхом створення міждержавних корпорацій [1].

Отже, сьогодні ТНК реально є могутньою силою і локомотивом світової економіки, вони грають величезну роль в міжнародній торгівлі й розповсюдженні передових технологій. Без них сьогодні практично неможливе закріплення на найважливіших світових ринках. Досвід показує, що ТНК нерідко є істотними, а деколи і єдиним провідником національних компаній на світові ринки. Створення українських ТНК дозволить певною мірою захистити національні економічні інтереси, сприятиме подальшому розвитку українських господарських структур, інтернаціоналізації їхнього виробництва й капіталу, інтеграції України у світову економіку, її участі в глобальних трансформаційних процесах.

1. Антоненко О.І. Деякі тенденції розвитку ТНК в Україні/ О.І.Антоненко, О.А.Чурилова. – http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/fkd/2011_1/part3/56.pdf
2. Болгарова Н.К., Паневник Т.М. Транснаціональні корпорації в аспекті розвитку глобалізаційних процесів / Ефективна економіка. Електронне наукове фахове видання . – 2011, № 1
3. Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 № 1560-ХІІ. – <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>
4. Закон України «Про режим іноземного інвестування» від 19.03.1996 р. № 93/96-ВР. – <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/93/96-%D0%B2%D1%80>
5. ЗАО «Конти» выплатило процентный доход за 7-й купонный период по своим облигациям серии «А». – <http://www.ukrkonditer.kiev.ua/apnweekly/>
6. Оцінка рівня транснаціоналізації провідних підприємств кондитерської галузі України: матеріали Сьомої Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Простір і час сучасної науки» / Жаріков А.Є. – Донецький державний університет управління.
7. Терехов Є.М., Прокопенко О.В. Вплив транснаціональних корпорацій на розвиток національних економічних систем // Вісник СумДУ. – 2010. – №1. – С.103-113.